

KÜLTÜREL DEĞİŞMENİN MERKEZİ OLARAK ENDÜSTRİ KENTİ*

Ralph E. TURNER

Çeviren :
Ass. Şule BOZOK

1832 yılında **Manchester Guardian Gazetesi**, endüstri işçilerinin kötü yaşam koşullarını ortaya koyan bir yazısında, söz konusu koşulların varlığına bir özür olarak şu görüşü ile sürüyordu: «Büyük Britanya'da şu anda varolan imalat sisteminin ve buna bağlı olarak düşünölemeyen büyüklöklere erişmiş kentlerin benzerlerine, insanlık tarihinde daha önce rastlanmamıştır. Endüstri kentinin tarihte hiç örneğine rastlanmamış bir olgu olarak tanımlanması, kötü yaşam koşullarının bir özürü olarak değil, toplumdaki süre giden genel değişimlerin bir açıklaması biçiminde; ilk endüstrileşme döneminin - aslında tarihçi olan - iki İngiliz gözlemcisi William Cooke Taylor ve Robert Vaughan tarafından geliştirilmiştir. Taylor **The Natural History of Society** adlı kitabında ve bunun yanı sıra birçok kitapta uygarlık tarihini yazmıştır. Vaughan Manchester'deki **Lancashire Independent College**'da başkan olmadan önce **University of London**'da tarih profesörü idi. Bu ne-

---

(*) Paul K.Hatt and Albert J.Reiss, Jr, *The Industrial City: Center of Cultural Change, Cities and Society*, New York, 1988, s. 189-200

denle denebilir ki, bir anlamı ile endüstri kentlerinin toplumsal değişimin merkezi olduğu tarihlere özgü bir görüştür.

Taylor, toplumda «yeni bir öge» olan endüstri kentinin, eski düzen ve eski ilişkileri bozmadan gelişmeyeceğini ileri sürmüştür. Bu kentlerin tümüyle, yeni bir ilke üzerine kurulu bir toplumsal yaşam sistemi görüntüsünde olduğunu öne atmıştır. Bu ilke, belirsiz olmakla birlikte, kendi kendini günlük üretici etkilerle hiçbir insan öngörüsünün kestiremeyeceği biçimde geliştiren bir ilkedir. Herşeyden önce Taylor, okyanustaki dalganın yavaş yavaş kabarması gibi kentsel yığınların dışarıdan hiçbir yardım veya yol gösterme olmaksızın, yeni düşünce alışkanlıkları geliştirerek ve tüm toplumsal öğeleri içerek oluşumundan etkilenmektedir. Fakat bu yığınlar, yol gösterilmekten yoksun olmalarına karşın, kendilerinden bilgili olan kişilerden daha yararsız durumda görünmemelidirler. Çünkü eğitim durumları ne kadar iyi olursa olsun, bu kişiler fabrika kentinin beklenilmeyen buluşlarını geleceğe dönük yeniliklerini anlamak için insanlık deneyiminin geçmişinde hiçbir ipucu bulamamışlardır. Örneğin, Yunan edebiyatı Manchester'de hiçbir anlam taşımaz ve felefe bu kente egemen durumların hiçbirini içermez.

Bugün bile tam olarak tanımlanamayan, uygarlığın gelişmesinde kırsal ve kentsel nüfusların farklı roller oynadıkları olgusunu; ortaya atan Vaughan şu görüşü ileri sürmüştür: Yeni kentlerin «kaçınılmaz iç etkileşim düzeni» içinde bilimi özendiren, sanat ve edebiyatı, özerk devlet yönetimini geliştiren ve toplum yaşamının genel düzeyini yükselten bir kitle eğitimi vardı. Bu gerçekten, özgür okulların en büyüğünün uygulamaları sonucunun ortaya koyduğu kurnazlıktı. Öyle ki, «Sheffield'den bir nalbant, ya da Manchester'den bir dokumacı, genel anlamda bir üniversite mezunundan daha iyi başarı gösterebilecekti.» Vaughan başka çağlarda ve ülkelerdeki kentlerin oluştuğu gibi bu yeni endüstri kentlerini «büyük denemeler» merkezi olarak görmekteydi.

Çok az anladığımız ya da hiç anlamadığımız kargaşa içinde yaşayan insan için Taylor ve Vaughan'ın görüşleri söz konusu kargaşayı anlamaya başlama noktası olabilir. En azından, açıktır ki, eğer 1840'ların İngiliz endüstri kenti «büyük denemelerin» bir görünümünde idi ise, bugün endüstri ülkelerindeki tüm yerleşim merkezleri birer endüstri kenti olduğuna göre bu büyük deneme-

ler 19. yüzyılın ilk dönemlerindeki denemelerinden de ileriye gitmiş olmalıdır. Herhalde günümüzde bu eğilim daha da açıktır.

Ekinse (kültürel) değişimin merkezi olarak endüstri kentinin incelenmesi «büyük denemelerin» özelliklerinin bazılarını ortaya çıkartır. Bu incelemeler, bir olasılıkla kentsel yığılmaların eğiliminin ne olduğunu gösterebilir. Böyle bir incelemenin ana çizgilerinin taslağını yapmak, bu araştırmanın amacıdır.

Bu incelemenin varsayımları, son zamanlarda toplumsal düşünce içinde, özellikle antropologlar ve toplumbilimciler tarafından geliştirilen ekin (kültür) kavramı içinde bulunmaktadır. Onların görüşlerine göre «bir ekin» toplumca oluşturulmuş ve iletilmiş davranış ve düşünce yapısıdır. Bu yapı işlevsellik açısından bütünlük bir yapıdır. Başka deyişle, yapının öğeleri yaşama yönelik hizmetlerinde çelişkili olmaktan çok birlik içindedirler ve yaşama bakışlarının görece bir açıklıkla kesinleşmesi açısından, psikolojik tutarlılığa sahiptirler. Bu bütünlüğün temeli, bireysel çıkarlar ve gereksinimleri toplu biçim ya da kalıplara göre düzenleyen toplumsal bir etkileşim sürecine dayanmaktadır. Ekinin gelişmesinde toplumsal süreç bireyleri, -kendilerinin yenilik dedikleri- değişik davranış ve düşünce biçimlerine zorlar. Sırasında bu yeni biçimler, toplumsal süreç içinde seçim yoluyla, kalıcı örüntüler (patterns) kimliğine kavuşur. Tarihsel görüş açısından, insan davranış ve düşünce yapısının evrimi, bir ekinse geleneğin evrimi olarak tanımlanabilir. Zaman zaman yeni toplumsal koşullar ortaya çıkınca, ekinse gelenek yeni öğeleri özümleyer. Buna geleneğin yeniden uyum sağlaması denilebilir. Söz konusu yeni özümlemiş öğeler, geçmişten süregelenlere genellikle üstünlük sağlamazlar.

Davranış ve düşüncenin evrimi konusundaki bu anlayış; aynı zamanda, ekinse gelişimin, yeniliklerin özümlemesi, eski öğelerin yitirilmesi yoluyla sürekli hızlanmasına karşın; ekinse geleneğin içinde derine işleyen rahatsızlıklar olacağını ve bunların uzun süreli bütünlüğü bozup, yenisine yol açacağını da öngörmektedir. Söz konusu yeni bütünlüğün temeline göre, gelişimin örüntü ve eğilimini düzenleme; içinde bireysel davranış ve düşüncenin özgün biçimde örgütlediği, sonunda geçişen (transmitted) olgulara (materials) dönüştüğü bir toplumsal süreç olmaktadır. Buna A.A. Goldenweiser şöyle değinmektedir:

«Temel öğeleri açısından ekin psikolojiktir ve son çözümlemede bireylerden doğar. Fakat bütünleşmiş bir varlık olarak ekin tarihsel, birey üstü bir birikimdir. İnsanın ekinle yüz yüze gelmesi, doğa ile yüz yüze gelmesinde olduğu gibi nesnel deneyimlerinin bir parçasıdır ve bu deneyimlerle ekini özümleyebilir. Böylelikle de ekin onun ruhsal bütününün bir parçası olur.» (1)

Bu varsayımlar açısından bakıldığında, endüstri kenti ekin sel gelişme için özel bir önem taşır. Geleneksel kır kesiminde, eski ticim (ticaret) ve liman kasamalarına egemen yaşamla karşılaştırdığımızda endüstri kentinin yeni bir davranış ve düşünce yapısını örgütlemeye yöneldiğini anlamak zor değildir. Bu yapının özgün örüntüleri (İngiltere, Manchester'de ortaya çıkanlar gibi) başka bir kaynaktan alınmıştır (2). Burada önemli olan; teknolojik ekonomik, politik, bilgelik (entellektüel), estetik değişmelerin merkezi olarak endüstri kentinin; sürekli nüfus artışının yer aldığı bir toplumsal süreç içindeki çok kaynaklı ekin sel etkileri örgütlemesidir. Endüstri kentlerinin ne olursa olsun tüm etkileri, bireylerin işlevlerini, ilgi alanlarını sürdürmeleri ve doyum sağlama uğraşlarını göstermeleriyle oluşan toplumsal etkileşim üzerine yansıyacaktır. Ekin kavramı açısından endüstri kenti, her yerde aynı genel öğelere sahip olan ve bunların yardımıyla düşünce ve davranış yapısının gelişmesini destekleyen bir ortamdır. Gerçi bireysel olarak belirtilmişse de; davranış ve düşüncenin her ikisinin toplumsal örgütlenmesine gidildiği böyle bir ekin (kültür) anlayışı nedeniyle; söz konusu ortamın; zaman, geleneksel ekin içinde yer alan türlü davranış ve düşünce (organizations) örgülerinin (biçimlerinin) dönüşümüyle oluştuğu benimsenebilmektedir. Böylece, tarihsel sosyo-ekinsel tipleri köylü, soylu ve rahipleri özgüselleştiren (karakterize eden) davranış ve düşünce örgüleri, yeni yapılara dönüşmektedir. İşçiler, teknik adamlar ve girişimciler (müteşebbisler) açısından farklı olmakla birlikte söz konusu yapılar yine de onların yaşantılarının ortak temelini oluşturmaktadır.

Davranış ve düşüncenin bu gelişen yapısının bazı yönleri burada kısaca belirtilebilir. Onun temel öğeleri işbölümünün çapraşıklıkta içinde kolayca gözlemlenebilir. İşbölümü genellikle sanıldığı gi-

-
- (1) A.A.Golderweiser, *History, Psychology, and Culture* (New York, 1933) u.59.
(2) See Chap. X in *The Cultural Approach to History*, editey by Caroline F. Ware (New York: Columbia University Press, 1940).

bi standartlaşma ve rutinleştirme yerine işi çok çeşitlendirir ve böylelikle tek düze kent işçi yığınları yaratılacağına çeşitli tiplerin bileşiminden oluşan bir kitle yaratılır. Geçmiş eski köylülere karşıt olarak, yeni endüstrinin çalışan sınıfının üyelerinin çeşitli biçimlerde bireysellikleri vardır. Düşünce ve davranışın bu gelişen yapı özellikleri; yeni toplumsal hizmetlerde, eğlencelerde, yeni bilgelik ve sanatsal uğraşlar ile teknolojik ve ekonomik yöntemler içinde de kolayca algılanabilmektedir. Aynı zamanda, bu yeni davranış ve düşünce yapısı; yeni tüketim standartlarını, aile ilişkilerini, kadın-erkek ilişkilerini, çeşitli yaş gruplarının toplum içindeki rollerini; yeni sağlık koşullarını ve ölüm nedenlerini de etkilemiştir. Bireyler için bu görünüm, değişen davranış ve anlayışın öğeleridir. Endüstri kenti ortamı için ise görünüm kent etkisi altında kalan bireyler üzerinde durağanlaşmış niteliklerdir.

Ekinsel gelişmeye bakış açısından ilk endüstri kentlerinde görüldüğü gibi düşünce ve davranışın yapısının başlangıç noktalarını kavramak gerekir. Endüstri kentleri geliştikçe bunun öğeleri de genişleyip, olgunlaşmış ve sonunda düşünsel bir bakış açısı ya da bir yaşam anlayışı ile bütünleşen söz konusu öğeler şimdiki endüstri kentlerinde yaşayan yığınların yaşam süreci içinde bir araya gelmişlerdir. Bu konu başka bir biçimde de belirtilebilir. Davranış ve düşünce yeni yapısının toplumsal ortamı olarak düşünülen endüstri kenti, ulusal nüfusun büyük bir bölümünü etkiliyor ise, bu etki, bir yandan ulusal gelenek haline gelmiş davranış ve düşünce kalıplarının eski biçimlerini yitirmesi ve diğer yandan da yeni biçim ve kalıpların yaygınlaşması olarak gözlenebilir. Fakat bu oluşum sırasında eski biçimlerin yitilmesi bunlara olan duygusal bağların artmasına neden olduğundan yeni biçimlerin oluşması gözden kaçmaktadır. Eğer durum bu ise, şimdiki karışıklığı anlamak şu açıdan olasıdır ki, eski biçimdeki düşünce ve davranışlar işe yaramadığı halde, bunların yerine geçebilecek hiçbir şey de yoktur. Gerçekte ise yeni ekinin (kültürün) davranış ve düşünce biçimleri endüstri kentlerinde gizli olarak var olabilir. Bu gerçeğin bilinçli bir eyleme yol açabilmesi için yalnızca farkına varılması ve kabul edilmesi gerekir. Antropolog Robert H. Lowie'nin anlatımı ile: «Ekinin (kültürün) gelişmesi "belirli bir nokta" geçilinceye kadar çok yavaş olmakla birlikte, bu nokta geçildikten sonra umulmadık oranda hız kazanılmaktadır.» (3) Endüstri kentlerinin ilk ortaya çıktığı

(3) Robert H.Lowie, *Culture and Ethnology* (New York, 1917), p. 78.

ve geliştiği Batının günümüzdeki rahatsızlıkları, belki de böyle bir «hızlanma noktasına» erişiyor olmanın sancuları olabilir.

Ekin sel değişmede «başlangıç» etkenleri olabilen endüstri kenti yaşamının özelliklerinin incelenmesine dönmeden önce; hiç kim senin Amerika'da «büyük (metropoliten) kentsel alan» denilen kentlerini bilinçli olarak yaratmadıklarına dikkati çekmek gerekir. Bu kentler, girişimciler kâr çıkarları doğrultusunda çalıştıkça ve mühendislerde teknolojik yaratıcılıklarıyla da bu çıkarlara hizmet ettikçe gelişmişlerdir. Fakat kentler yaratıldıktan sonra, salt ma kina endüstrisinin ve iş yaşamının merkezi olmaktan öteye geçmişlerdir. Diğer bir deyişle etkisi altına giren kişiler için davranış ve düşünce yapılarını toplumsal biçimde düzenleme gücüne sahip bir ortam olmuşlardır. Bu nedenle endüstri kenti, iş ve endüstriye eninde sonunda tepki gösterebilir, girişimcilerin çıkarlarına karşın onlara yeni biçimler verebilmektedir. İnsanoğlunun davranışlarında iki öge vardır. Birincisi amaçlayarak yaptıkları; ikincisi amaç lamadan yaptıkları. Ve ikincisi birincisinden daha önemlidir. Ke sindir ki, bu kişilerin eylemlerindeki temel amaç para kazanmak olduğu halde, bilmeden endüstri kentini oluşturmuşlardır. Bu endüstri kenti şimdi ekin sel değişmenin matrisi olan toplumsal ortamdır.

Endüstri kentlerinin gelişimini incelediğimizde üç tür etmenin etkili olduğu görülebilir ki; bu etmenler ekinin daha da gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Söz konusu üç tür etmenin salt endüstri kentinden doğmamış olmasına karşın, bunların etkileri çağdaş yaşamda endüstri kenti ortamında odaklaşmıştır. Bunun içindir ki, üç tür etmen kentsel psikolojik etkiler bütünü nün öğeleri olarak kabul edilebilir. Anılan etmenler şöyle ayrılabilir:

1. Ekonomik liberalizm çelişkisi.
2. Makina teknolojisinden kaynaklanan koşullar.
3. Kentsel ilişki koşulları.

Bu üç tür psikolojik etmenin herbiri çağdaş toplum içinde dallanır budaklanır, çeşitli biçimlerde görüntü ve tartışma konusu olmaktadır. Ancak, yalnızca endüstri kentinde veya büyük (metropoliten) kentsel ortamda nesnel biçimde gözlenebildikleri de bilinmemelidir.

Temel savları genellikle çok iyi bilindiğinden buraya yinelemeye gerek olmayan ekonomik liberalizm çelişkisi ile anlatılmak istenen gerçek; girişimci eylemlerinin birey özgürlüklerini kısıtlayıcı koşullar yarattığından başka, evrensel rekabetin kendiliğinden sürekli artan gönenci getirdiği düşüncesinin yanlışlığıdır. Bireysel davranış özgürlüğünün kısıtlayıcıları; teknolojik gelişmenin bir araya getirdiği, gitgide daha büyük anapara parçalarının yarattığı iş yaşamının basamaksal yapılarında nesnel olmaktadır. Bu yapılarda işgörenler için ekonomik ilerleme, bir basamaktan başka basamağa geçmektir. Yoksa «işgören» orunundan «girişimci» orununa geçmek değil. Buna ek olarak ekonomik güç bu tür yapılarda üstten alta doğru kullanılır. İşverenlerin «işten atma hakkı» nedeniyle kişilerin ilerlemeyi sağlayan davranış özellikleri, «bireysel girişim» yerine daha çok «sadakat» deyiimiyle tanımlanabilir. Sayıları gittikçe artan işgören durumundaki bireylerden aslında beklenen nitelikler «bireysel girişimden» çok «başegmedir». Şunu da belirtmek gerekir ki, basamaksal yapının üst kesiminden, alt kesimdeki bireyler üzerine yapılan ekonomik baskı ve denetim, basamaksal yapıların ekonomik işlevlerinin de ötesine, kişisel özgürlüklere kadar varan sınırlayıcı yan etkilere sahiptir. Bu baskının etkisi, gittikçe artan sayıda birey üzerinde, özel çıkarlar doğrultusunda sınıflaşmaya zorlanma biçiminde görünmektedir. Gerçekte, ekonomik liberalizm öğretilerinin günümüzdeki savı, birçok bakımlardan kişisel sınıflaşma işlevini gören ekonomik gücün yalnızca bir savunmasıdır.

Ekonomik liberalizm kuramı ile endüstri kenti nüfusu arasında sürüp giden kişisel sınıflaşma arasındaki çelişki, Walter Lippmann'ın «Özgürlük Nasıl Yitirilir (How Liberty is Lost)» başlıklı makalesinden daha iyi bir şekilde anlatılamaz. Bu makaleye göre;

«Bir insanın ekonomik özgürlüğe sahip olabilmesi için bir işi bırakıp, başka bir işe girebilme durumunda olabilmesi gerekir. Kendisine önerilen ilk işi kabul etmeksizin, uzunca bir zaman herhangi bir şekilde yaşamak için yeterince biriktirilmiş parası bulunmalıdır... Bir fabrikada çalışmakla hiç çalışmama arasında seçim yapan endüstri işçisi ya da çok kısıtlı özel kesim ve bürokratik orunlar için kıyasıya rekabet eden beyaz yakalı aydınlar - işte asıl bu insanlar özgürlüklerini kullanamayacak veya savunamayacak kadar güvensizlik ortamında yaşayan kişilerdir. Onların birikmiş pa-

raları yoktur; yalnızca satacak emekleri vardır ve bunların alıcıları da oldukça az sayıdadır. Bu nedenle kendilerinin tek seçenekleri vardır: Güçlüye karşı kendini alçaltıp bağımlı olmak ya da kahramanca fakat acı çekerek yok olmak.» (4)

Bu çalışanların bağımlı olacakları büyükler kimlerdir? Özel kesim işverenleri mi yoksa işvermeye söz veren politikacılar mı? Bazı liberal rejimleri yok eden ve geri kalanları korkutan ekonomik ve politik bunalımlar söz konusu toplumsal ortamda kök salırlar.

Bu nedenle, ekin sel bakış açısından gözlenmeye değer ki, bir toplumsal düzenin salt eleştirisi yeni bir toplumsal düzen yaratmaya temel olamaz. Eğer bir reform programı, toplumsal düzenin eleştirilmesi ile gerçekleşebilseydi, ilk endüstri kentlerinin ortaya çıkışından beri ekonomik liberalizm çelişmesini yaratan koşulların ortadan kalkması gerekirdi. Çünkü bu koşulları eleştiren eski zaman yazarlarının kalemsörlüğü, çağımızdakilere kıyasla çok daha üstündü. Ancak, toplumsal sorunlara dikkati çeke bilmek, giderek bu sorunların kökenlerini anlayabilmek, sorunları çözmeye yeterli değildir. Çünkü toplumsal sorunlar kendiliğinden ve onları yaratan kurumlar açısından bile çözümlenemez. Başka deyişle, toplumsal sorunlar, salt bunalım, işsizlik ve benzeri sorunlar olarak, ya da ekonomik liberalizm öğretilerinde tanımlanan temel özellikleri taşıyan bir toplumsal düzenin nitelikleri şeklinde ele alınamaz. Toplumsal sorunlara, endüstri kenti ortamında bulunan ekin sel değişiminin gizil güçleri açısından yaklaşılmalıdır. Bu gizil güçlerin bilinmesi, toplumsal sorunlara karşı duygusal tepkiler göstermek değil, kültürel gelişimin etmenlerini analiz edecek bir tekniğin bilinmesi demektir. Tekniğin gelişmesine ise çok az sayıda toplumsal eleştirici katkıda bulunmuştur.

Kentsel ilişki koşulları ile makina teknolojisinin kökeninde yer alan koşullar olarak bölümlendirebileceğimiz, endüstri kenti ortamının öğeleri olan diğer iki tür etmenin incelenmesine dönerssek; bu başlıklar altında sıralanan hususların kendine özgü bir yöntemle belirlendiğini vurgulamak gereklidir. Söz konusu yöntem, endüstriye dayalı kentsel yaşamın sürekli ve yinelenen öğelerinin

---

(4) New York Herald Tribune, July 16, 1938.

yalıtılmasıdır veya ayrılmasıdır. Başka bir deyişle, topluma yaygın öğelerin bulunmasıdır. Böyle bir analize gidilmesinin nedeni, bütünleşik ve sürekli bir davranış ve düşünce yapısı olan ekinin; belirli tepki kalıplarının geliştiği oldukça düzenli bir uyarıcılar sistemine bağlı olarak psikolojik yapılaşmasıdır. Endüstri nüfusunun büyük bir bölümü bu tür sürekli uyarıcılara tepki gösterirler ve yinelenen tepkiler yaşamın kentsel yapısının gelişimini belirleyen eğilimleri oluştururlar. Bilinmelidir ki ekin, hem ruhsal hem de toplumsal bir olgudur.

Bu tür çözümleme Amerikan tarihçilerinin de kullandığı bir yaklaşımdır. Aslında Amerikan tarihi üzerinde çalışan bir kuşak araştırmacının üzerinde çok konuştuğu fakat düşünce oluşturamadıkları, Frederick Jackson Turner'ın «Amerikan Tarihinde Batı Öncülerinin Önemi (The Significance of the Frontier in American History)» adlı klasik makalesi, yukarıda sözü edilen bir yaklaşımı içerir. Bu makalenin temel varsayımı, sürekli temel etkilerin ulusal yaşama özel kalıplar verdiği ve bundan da öte ulusal ekini bütünleştiren bilgelik veya bilgece bir görünüm yarattığıdır. Kuşkusuz aşağıdaki alıntının da aynı anlamda anlaşılması gerekir.

«Boş arazinin var oluşu ve bunun sürekli olarak azalmasına karşın Amerikalıların batıya doğru yerleşmelerinin ilerlemesi, Amerikan gelişmesini açıklar. Kurumların ve anayasal düzenlemelerin gerisinde, onları ortaya çıkartan ve değişen koşullar karşısında biçimlendiren yaşamsal zorunluluklar yatar.

Batı öncülüğü bireyciliği başından beri demokrasiyi öngörmüştür. Sonuçta, Amerikan aydınının çarpıcı özelliklerini bu batı öncülüğü yaratmıştır. Kabalık ve güçlülükte birlikte, kesinlik ve merak, kolay çözüm bulabilen, pratik, yaratıcı düşünce biçimi, sanatsal olmasa bile büyük sonuçları yaratabilecek biçimde maddeye hükmetme yetisi, kabına sığmayan, sinirli karakter, iyiye veya kötüye çalışan egemen bir bireycilik ve bunun yanında özgürlükten gelen çöşku ve akıcılık, batı öncüsünün özellikleri olmuş, ya da batı öncülüğünün varlığından dolayı ortaya çıkmıştır.» (5)

Ekin kavramı açısından bakılırsa, «boş arazi» olgusunu şu biçimde anlamak olasıdır: Sınır batıya doğru itildikçe, serbest böl-

(5) «The Significance of the Frontier in American History,» The Early Writings of Frederick Jackson Turner, compiled by E.E. Edwards (Madison, 1938), pp. 185-229, at pp. 186-220, 227-28.

genin yerleşmiş kalıpları ulusal yaşamın çeşitli aşamalarını etkilemiş ve bireysel deneyimlerle, davranışlar bu kalıpların içinde düzenlenmeye başlayınca da ulusal ekinin öznel geleneğinin kaynağını oluşturan kapsamlı bir psikolojik tepkiyi içerir. Bu nedenle, günümüz Amerikan gelişmesinin ekinin açıdan analizi, bir bakıma, Turner'in ulusal gelişmeyi inceleme tavrından çok farklı değildir.

Her ekinde insanoğlunun fiziksel doğası ile birlikte teknoloji aracılığıyla bütünleşmesi ekin ileten insanların yaşatısında önemli yer tutar. Bu bütünleşmenin yarattığı özdeksel varlık, toplumsal tutumlar, dinsel inançlar ve törel davranışlar içinde her zaman yer eden yaşam konusundaki bazı temel yargıları ve toplumsal düzeni destekler. Tarımsal kökenli ekinlerde uzun zamandan beri varolan bu olguları burada daha fazla tartışmaya gerek yoktur. Yeni ekinin biçimlerinin belirmesine katkıda bulunması olası, çağdaş teknolojiden kaynaklanan, en az üç koşul tanımlanabilir, şöyle ki:

1) İnsancıl Denetim Duygusu: Makina teknolojisi insanın ürettiği ve denetimi altında tuttuğu enerjiyle işler. Aslında bu insanın ussallığının tam anlamıyla yansımasıdır. İnsanoğlu güç yaratır, akışını düzenler, devinimine egemen olur ve onun ürünlerini saptar. İnsanın bir alandaki başarılarını başka bir alanda da elde edebileceği varsayımının temelinde yukarıdaki durumlar yatar. Teknoloji karşısındaki utkusu; insanoğluna toplumsal yazgısını da denetleyebileceği kanısını verebilir. «Planlanmış ekonomi» kavramının ortaya çıkışı az da olsa bu durumdan kaynaklanır.

2) Nesnel Bilginin Yararlılığı Kavramı: Bilgi güçtür ve en yalın makina adamı tarafından bile değeri bilinir. Az ve özel bir bilgi ile her makina işleticisi ya da makina onarımcısı kendi görevini yerine getirebilir. Bu düşünceden dolayı hiç sözsüz (kuşkusuz) denebilir ki bilgi her durumda işlevsel olarak başarıya götürür, bilginin karşısında geleneğin, özel ilgilerin, söylencelerin (efsanelerin) yeri yoktur ve bilgi dünyalık, gerçekçi ve yararcıdır. Dolayısıyla, makina teknolojisi toplumsal bunalımların ya bilgisizlikten ya da eldeki bilgilerin kullanılmak istenmemesinden dolayı ileri geldiği görüşünü destekler.

3) Varlık Üretme Yetisinin Artması. Tarımda ve endüstride uygulamalı bilim ve makinanın kullanılmaya başlaması ile insa-

nın varlık üretme yetisi büyük çapta genişlemiştir. Örneğin 1920 ile 1930 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde tarım nüfusu 4.000.000 kişi kadar azalırken, tarımsal üretim % 25 oranında artmıştır. Şimdi tarım economicileri, ulusal tüketimi bugünkü standartlarda korumak için gereken tarımsal üretimi ciddi bir şekilde etkilemeden, kentte iş bulma olanakları bulursa hemen kente göç etmeye hazır kişileri saymadan bile, tarımsal nüfusun en azından 3.000.000 kişi kadar azaltılabileceğini kestirmektedirler. Yapılan incelemelere göre, aşağı yukarı 1870 den beri endüstride üretim kapasitesi her yıl % 3 artmıştır. Özellikle 10 yıldır içinde bulunduğumuz ekonomik bunalımda bile verimliliğin düzenli artması olgusu çok önemlidir. Bu gerçek günümüzde de geçerlidir, çünkü bugün 1929 dakine eşit sayıda insan çalıştırmadan 1929 dakine yakın endüstri ürünü elde edilmektedir.

Çağdaş teknoloji den kaynaklanan bu üç koşul - yinelemek gerekirse insancıl denetim duygusu, nesnel bilginin yararlılığı kavramı ve varlık üretme yetisinin artması - gitgide insanın daha güvenilir bir yaşamı sağlamak için nesnel bilgilerle yeni üretim yetisini denetimi altında tuttuğu bir ekonomiyi öngörmektedir.

Çağdaş teknoloji ile ortaya çıkan yeni yaşam koşulları konusundaki yoruma son verirken şunu da belirtmek gerekir ki, bu koşulların bilinebilmesi için insanın düşünür (filozof) olmasına gerek yoktur. Çünkü bu koşullar edimce (fiilen) mal üreten kişilerin deneyimlerinde sürekli olarak görülmektedir. Başka bir deyişle, anılan koşullar endüstri kentinin halk yığınlarının yaşantıları ile uyum durumundadırlar.

Ekinsel değişime, yön vermede, kentsel ilişkilerin yarattığı koşullar, en azından çağcıl teknolojinin yarattığı koşullar kadar önemlidir. Aslında bu koşullar toplumsal etkileşimde yer aldığından temel etkilerin önünde gelir ki, söz konusu etkiler insanın insana değil, insanın fiziksel doğasına tepkisidir. Bilinmelidir ki, kültür insanla doğa arasında yer alır, oysa insanın ekine varışı toplumsal bir süreç aracılığıyla dır.

Endüstrili kent ortamının dört koşulu yukarıdaki görüş açısından önem taşır, şöyle ki:

1) Geleneklerin ve Yerelciliğin Çözülüşü: Çağdaş kentsel nüfus sayısız toplumsal uyarıcı ile yüz yüze gelir. Gazeteler, filmler

ve radyo tüm dünyayı onların gözlerine, kulaklarına getirir. Bu görsel ve işitsel simgelerden kaçış yoktur. Toplumsal uyarıcıların sayıları ve etkileri ile yerel önyargılar ve eski gelenekler zayıflar ve dağılır. Yalnızca emeğin satıldığı ve kâr edilen bir yer olmayan endüstri kenti halk yığınları gelenek ve önyargılardan kurtulduğunda, toplumsal çevreleri ile uyumlu yeni görüşler kazanmak için serbest kalırlar. Gerçekte yaymacanın (propaganda), başka deyişle kamuoyunun örgütsel biçimde denetim altına alınmasının dayandığı temeller bu durumdan kaynaklanır. Çünkü yığınlar yerel ve geleneksel görüşlerin etkisinden çıktıkça, yeni yönlere doğru harekete geçme olanağını elde etmektedir. Bu yönleri saptamak için özel istekler doğrultusunda yaymaca (propaganda) düzenlenir. Bununla birlikte en son aşamada, kamuoyu düşünüşünün alacağı yön, binlerce kişinin süregiden deneyimlerinden oluşan bir ortam tarafından belirlenecektir.

2) Tek Düzelik Töresi: Sosyal uyarıcılar, makina yapısı ürünler ve kalıplaşmış toplumsal hizmetler aracılığı ile kent yığınlarına ulaştıkça davranış biçimleri, görenekler ve zevkler ortak uyumluluğa itilir. Bu ortak uyumluluk karmaşık bir toplumsal düzen içinde büyük bir nüfusun örgütlenmesinin gerekli temelidir. Yığınların toplumdaki genel kurallara uyum sağlaması, yığın içinde sür-tünmesiz bir devinim sağlar. Böylelikle bireyler, yerel toplulukları içinde gerçekleştiremedikleri birlikte eylemi başarma olanağı kazanırlar. Topluma uyum sağlama, karmaşık kentsel toplum süreçleri içinde düzenli işbirliği gereksinmesini karşılar.

3) Bireysel Davranışların Çeşitliliği: Endüstri kentlerinden önceki topluluklarda incelik, zariflik ve zevklilik, özel olarak, bazı küçük sınıfların nitelikleri idi. Bu sınıfların insanı olmak demek, açık ve kesin ahlak ilkelerine sahip olmak, özel biçimlerde giyinmek ve davranmak, özel bilgece tutkuları olmak demektir. Bazı bakımlardan bu sınıfsal nitelikler şimdi bile sürmekte, ancak kent yığınlarında bireysel zevkler söz konusu türde baskılardan kurtulabilmektedir. Böylelikle, kent nüfusu içinde kendi seçtikleri ilgi alanlarını ve uğraşlarını sürdüren sayısız topluluk belirlemekte ve bireyler tüm davranış standartlarının dışına çıkabilmektedir. Çağdaş kent ortamı daha eski tip topluluklarda görülmemiş, duyulmamış biçimde bilgece, sanatsal ve eğlendirici uğraşların çeşitlenmesini özendirilmektedir. Bireysel güçler geçmişte hiç olmadığı kadar çok çeşitli yollarda kendini ortaya koymaktadır. Endüstri ken-

ti; toplumsal örgütlenme karmaşıklaştıkça bireylerin gelişme olanaklarının daha da artacağına ilişkin toplumbilim ilkesine iyi bir örnek oluşturmaktadır.

4) Mülkiyet Hakkının Yeniden Düzenlenmesi: Ekin kavramı açısından, tarihsel gelişimi etkileyen, ekonomik ögeden çok toplumsal ögedir. Bu nedenle endüstri kenti toplumsal ortamın mülkiyet hakkını, giderek tüm insan-varlık (servet) ilişkisini etkilemesi kimseyi şaşdırtmamalıdır. Mülkiyet kavramı çoğunlukla ekonomik ve toplumsal örgütlenmesi tarıma bağılı toplumlarda gelişmiştir. Söz konusu kavram taşınabilir mallar için geliştirilmiştir. Çünkü eldelikten (zilliyetten), sahip olmanın yararları sağlanacağından, özellikle eldelik üzerinde durur. Zamanımızda ise bu anlamdaki mülkiyet kavramının kent halkının yaşamındaki önemi gitgide azalmaktadır. Kent insanları, ne kadar zengin olurlarsa olsunlar yaşamlarının sürekli olarak bağımlı olduğu mülkün çok az bir kısmına sahip olabilirler. Zenginler ve yoksullar, aynı şekilde, su, gıda, ışık, ısı, korunma hizmetlerinin sürekliliğine bağımlıdır. Söz konusu hizmetler ise toplumsal işbirliği sayesinde sağlanabilir. Bu kişiler, söz konusu hizmetlere sahip olmayı değil, sahibi kim olursa olsun hizmetlerin sürekli işlevsel olmasını isterler. Aynı şekilde, taşınabilir mal sahibi, elindeki mülkü ile gerçek doyum sağlayabilecek çok az ürün elde edebilir. Kendi mülkünün gerçek doyum sağlayacak varlık üretmesi olasılığı varsa, bu ancak, ufak da olsa bir işbölümü sayesinde olacaktır. Sonuçta, çağdaş kentsel ekonominin bireyi, her kim olursa olsun, gerçek mülke sahip olmakla çok az sayıda mala hükmedebileceğinden, varlık üzerinde değişik biçimlerde kullanılabileceği bir hakkının bulunması gerekir. Çünkü, yalnızca bu hakkını kullanarak kentsel yaşam için gereken çeşitli malları elde edebilir. Görülüyor ki, çağdaş endüstri kentinde kişilerin yaşaması için mülkiyet hakkında çok daha önemli bazı temel ekonomik hizmetlerin sürdürülmesi ve üretilen mallar üzerinde bir tür hak talep edebilme düzeninin kurulmasıdır. Gerçekten de hisse senetleri, tahviller, vakıflar, sigorta ödemeleri ve sosyal güvenlik hakları gibi çeşitli yasal biçimlerde «sahip olma» türlerinin çoğaltılması, mülkiyet hakkı kavramının gitgide yeni toplumsal düzenlemelere uğramasına yol açmaktadır.

Endüstrili kent ortamındaki ögelere ilişkin bu yorumumuz her ne kadar karışık ve pek kesin değilse de, bu ögeleri olduklarından daha açık seçik duruma getirmiştir. Gerçekte bu ögeler daha önce

sözünü ettiğimiz günümüz kargaşasının bir parçasıdır. Belli belirsiz duyulan dürtüler, kesin olmayan yargılar, sis perdesi ardındaki görüntüler biçimindedirler ve ne tanımlanmış, ne de yönlendirilmişlerdir. Fakat, emek piyasası, makina teknolojisi ve kentsel etkileşim olarak yaşam sürdükçe, bu öğeler kent yığınlarının deneyimlerinde yer alırlar ve günlük alışılmışın içinde birleştikçe yığınların düşünce ve duygularının hareket noktasını oluşturan bir değer ölçütleri sistemini meydana getirirler. Böylelikle bu değer ölçütleri sisteminden başlayarak yığınların yaşamında, sorunlara karşı yeni tutumlar, ilgi alanlarının yeni tanımları ve yaşamın nasıl olması gerektiği konusunda yeni kavramlar gelişir. Daha da önemlisi, kentsel güçler karmasının etkisi altında düzenlenen günlük alışılmış davranış unsurları yeni davranış kalıpları biçiminde birleşerek, değer ölçütleri sistemindeki düşünce ve duygu tarzlarına karşılık gelen ekini oluştururlar. Başka deyişle, kentsel güçler karması tarafından biçimlendirilen yaşamın öznel içeriğini oluşturan değer ölçütleri sistemi ile yine bu karmanın biçimlendirdiği ve yaşamın nesnel içeriği olan günlük alışılmış davranışlar, birlikte düşünce ve davranışın yeni bir ekin içinde bütünleşmesinin psikolojik temelini oluştururlar.

Ekin kavramı ile ilgili olarak, herhangi bir anda, ancak sınırlı sayıda düşünce ve davranış biçiminin olanaklı olabildiği varsayılır. Bu nedenle, eğer eski davranış ve düşünce kalıpları yerlerini yenilerine bırakacaksa (ki bırakmaktadır), geleceğin seçeneklerini kent yığınlarının günlük alışılmış davranışlarını ve değer ölçütleri sistemini biçimlendiren kentsel güçler karması belirleyecektir. Burada şunu da belirtmemiz yerinde olur ki, değer ölçütleri sistemi ile günlük alışılmış davranışların düzenlenmesi toplumsal etkileşim aracılığı ile gerçekleştiğinden dolayı, bunlar bir dereceye kadar kent yığınlarının yanı sıra daha küçük uzmanlaşmış kent topluluklarını da etkilerler. Bu nedenle de çağdaş ekinsel değişim salt yeni doğan bir toplumsal sınıfa uyum sağlamak demek değildir. Gerçekte ekinsel değişim çok daha öze değındir, çünkü tüm sınıfları etkileyerek yöneticileri, yönetici kalabilmeleri için denetleme yöntemlerini değiştirmeye zorlamaktadır. Yirminci yüzyıl, geliş güzel herhangi bir toplumsal düzeni benimseyemez. Bu çağın toplumsal düzeninin çağdaş endüstrili kent ortamı ile uyumlu olması gerekir.

Ana yerleşim merkezleri, endüstri kentleri ya da büyük (metropoliten) kentsel bölgeler olan ülkelerde sürmekte olan ekin sel değişimin önemli özelliklerini özetleyecek genel bir ad bulmak gerekirse, buna «yığınların yeniden eğitimi» diyebiliriz. Endüstri kentlerinin doğuşundan önce tüm ülkelerdeki nüfusun büyük bir çoğunluğu toplumdaki ayırık, batıl inançlı, bilisiz (cahil) ve topraktan kopamayan köylülerden oluşuyordu. Endüstri kentleri geliştikçe, köylü kesimi azaldı ve kentsel yığınlar oluştu. Şuna dikkat edilmelidir ki, yığınlar kentlere kaydıkça köylü, düşünce biçimini de birlikte getirmektedir. Bu onların yeniden eğitilmelerinin en önde gelen koşulu olmuştur. Bugün bile propaganda ustaları onların bu durumundan yararlanmayı bilmektedir. Ancak kentli olduktan sonra yaşamın yeni koşulları - emek pazarı, makina teknolojisi ve kentsel etkileşim - onların düşünce ve davranışlarını etkilemeye başlamaktadır. Kentsel yığınların gerek geçmişte, gerek bugün söz konusu yeniden eğitilmenin bilincinde oldukları ileri sürülmektedir. Yalnızca, zorunlu olarak, söz konusu yeniden eğitimin etkisi altında düşünmek ve davranmakta oldukları; bu tür davranış ve düşünmenin de günümüzde devam etmekte olan ekin sel değişimin bir unsuru olduğu öngörülmektedir.